

**ДОСТОНИ ИСО (А)
ВА ШАРҲИ ОН ДАР
“ТОҶУ-Т-ТАРОҶИМ”** *Аҳмадова Умеда,
унвонҷӯи кафедраи филологияи
араби ДДХ ба номи акад. Б.Гафуров
(Тоҷикистон, Хуҷанд)*

**СКАЗАНИЕ ОБ ИИСУСЕ И ЕГО
ТОЛКОВАНИЕ В «ТАДЖ АТ-ТАРОДЖИМЕ»
ШОХФУРА ИСФАРОЙИНИ** *Ахмедова Умеда,
соискатель кафедры арабской
филологии ХГУ им.акад. Б.Гафурова
(Таджикистан, Худжанд)*

**THE TALE ABOUT JESUS AND ITS
INTERPRETATION IN «TADGE-AT-TAROJIM»
BY SHOKHFUR ISFAROYINI** *Akhmadova Umeda,
claimant for candidate's degree of the
department of Arabic philology under
the KhSU named after acad. B. Gafurov
(Tajikistan, Khujand)
E-MAIL: Umeda.86@list.ru*

Калидвожаҳо: Исои Масеҳ, Тоҷу-т-тароҷим, Шоҳфури Исфаройинӣ, тафсир, Мавлоно Румӣ, Ҳоқонии Шервонӣ, робитаи адабӣ.

Дар мақола вижагиҳои достони Исои Масеҳ дар шарҳи “Тоҷу-т-тароҷим”-и Шоҳфури Исфаройинӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Қайд гардидааст, ки достони Исои Масеҳ дар шарҳи мазкур бо вучуди на он қадар муфассал будан, аз ҷаззобияти махсус бархурдор мебошад. Шоҳфури Исфаройинӣ зимни нақли достони Исои Масеҳ усулҳои хосаро истифода кардааст, ки онҳо дар тафосири дигар ба назар намерасанд. Муаллиф ба нақши шуруҳи Қуръон, аз ҷумла “Тоҷу-т-тароҷим” ба интишори достони Исои Масеҳ дар адабиёти форсу тоҷик диққати махсус додааст. Дар асоси мисолҳои фаровон аз эҷодиёти шоирони маишхури адабиёти форсу тоҷик, ба мисли Ҷалолуддини Румӣ, Ҳоқонии Шарвонӣ ва дигарон собит гардидааст, ки достони Исо ва Марям сарчашмаи талмеҳоти ҷаззобу аҷиб шудааст. Қобили қайд аст, ки шоирони форсу тоҷик ба Маряма бикр ва дами Исо дилбастагии хосе зоҳир кардаанд.

Ключевые слова: Иисус Христос, «Тадж ат-тароджим», Шахфур Исфаройини, комментарии к Корану, Джалолиддин Руми, Хакани Шарвони, литературные связи

Статья посвящена анализу особенностей сказания об Иисусе Христе в комментарии «Тадж ат-тароджим» Шохфура Исфаройини (XII в.). Утверждается, что, хотя сказание об Иисусе в указанном комментарии не отличается обстоятельностью, однако обладает особой притягательностью. Шахфур Исфаройини в изложении рассказов об Иисусе Христе использует приёмы, не встречающиеся в других комментариях к Корану. Автор уделяет особое внимание роли комментариев к Корану, в частности «Тадж ат-тароджим», способствовавшим распространению сказания об Иисусе Христе в персидско-таджикской литературе. На основании многочисленных примеров из творчества выдающихся представителей персидско-

таджикской литературы, таких как Джалолиддин Руми, Хакани Шарвани и других, автор доказывает, что эпизоды из жизни Иисуса и Марии послужили основой для создания очень интересных образов фигуры аллюзий. Отмечается, что особую привлекательность для персидско-таджикских поэтов имели предания о непорочном зачатии и чуде Иисуса - воскрешении мертвых.

Key words: *Jesus Christ, «Tadge at Tarojim», Shokhfur Isfaroyini, commentaries to Koran, Djaloluddin Rumi, Khakani, Sharvoni, literary ties*

The article dwells on the peculiarities concerned with the tale about Jesus Christ in Shokhfur Isfaroyini's «Tadge at-Tarojim» (XIIIc.). It is asserted that though the tale in question is not distinguished with substantiality it possesses a specific attractiveness. In the stories about Jesus Christ Isfaroyini uses devices non-occurred in other commentaries to Koran.

The author pays special attention to the role of commentaries, in particular, to «Todge at-Tarojim», to spread tales about Jesus Christ in the Persian-Tajik literature. Proceeding from numerous examples from the creation of the outstanding representatives of the Persian-Tajik literature, as Djaloliddin Rumi, Khokani Sharvani and others, the author proves that the episodes from the lives of Jesus and Maria served as a basic for the creation of very interesting patterns referring to the trope of allusion. It is marked that these were the tales about the Immaculate Conception and miracle related to Christ that attracted mostly Persian-Tajik poets; that being his resurrection from the dead.

“Тоҷу-т-тарочим фӣ тафсири-л-Қуръон ли аочим”, ки ба “Тафсири Исфаройинӣ” низ машхур аст, асари Абулмузаффар Шохфур ибни Тоҳир ибни Муҳаммад Исфаройинӣ буда, яке аз тафсирҳои форсии қарни панҷуми ҳиҷрӣ мебошад. “Тоҷу-т-тарочим” фарогири тамоми Қуръон буда, аз назари аҳамият ҳамояи “Тарҷумаи “Тафсири Табарӣ” ва “Тафсири Сурободӣ” махсуб мешавад. Соли 1375/ 1996 бо қўшиши Начиб Моили Ҳиравӣ ва Алиакбар Илоҳии Хуросонӣ се ҷилди он нашр гардидааст. Дар хусуси нашр нагардидани ҷилдҳои боқимонда Ислои Раҳимов дар рисолаи номзодии хеш чунин зикр намудааст: “Ҳангоми сафар дар Ҷумҳурии исломии Эрон (соли 2009) бо Алиакбар Илоҳии Хуросонӣ мулоқот доштем ва сабаби нашр нагардидани ҷилдҳои баъдинаро пурсон гаштем. Ба гуфти ин муҳаққиқ нусхаҳои дигари хаттии ин китоб пайдо гаштааст ва бо нусхабадалкуниҳои ҷадид он комилан нашр хоҳад гашт” (6, с.75).

Шохфури Исфаройинӣ дар тафсири хеш сабки тафсирнигории пешиниёно истифода накардааст. Дар “Тарҷумаи “Тафсири Табарӣ” дар навбати аввал тарҷумаи оят ва баъд тафсири он зикр мегардад, аммо дар “Тоҷу-т-тарочим” ин шева риоя нагардидааст. Муфассир зимни тарҷумаи оят истиқлоли фикр дорад ва мўхтавои сураҳо ҳамзамон тарҷума ва тафсир менамояд. Шохфури Исфаройинӣ яке аз он нухбагонест, ки барои равшанӣ афрўхтан ба қисаси қуръонӣ аҳодиси набавӣ ва суҳанони саҳобагонро дар мавриди он дoston тарҷума менамояд. Чунончи дар сураи Оли Имрон омадааст: “Ва бидон, ки ривоят кард Абуҳурайра аз Пайғамбар (с), ки вай гуфт: Пайомбарони дини эшон яке буд ва ман авлотарин мардумонам ба Исо ибни Марям (а), ки миёни ман ва вай набӣ набудааст ва вай боз фуруд ояд бар уммати ман ва халифати ман бошад бар эшон ва чун вайро бинанд, бишносанд ба он ки вай марде аст ду бархи рангаш бо сурхӣ ва сапедӣ занад ва мўяш фархол, чунон ки гўйӣ

об аз мӯяш ҳамеравад, валекин ҳеҷ тарӣ фаро вай нарасида бошад, салибро бишканад, хинзирро бикушад ва мол фарох кунад ва ҳаҷчу умра бикунад ва бо халқ китол кунад, то Худои азза ва чалла андар замони вай ҳама миллатҳоро ҳалок кунад ва Даччол бар дасти вай ҳалок кунад ва андар замин эминӣ падида ояд, шер ва шутур ба як ҷо чаро кунанд ва юз бо гов ва гург бо ғўспанд ва кўдакон бо мор бозӣ кунанд ва ҳеҷ якдигарро назананд ва накушанд. Ва Исо (а) андар замин бибошад чиҳил сол ва андар ривояти Каъб бист ва чаҳор сол он гаҳ зан кунад ва ўро фарзанд ояд, он гаҳ бимирад ва мусалмонон бар вай намоз кунанд ва ўро дафн кунанд андар хучраи Мустафо (с)” (5,1,с.368).

Ҳамин тавр, муфассир дар бисёр маврид зимни нақли достон ривоёти саҳобагонро аз Паёмбари ислом нақл намудааст, ки ин барои равшану ҷаззоб баромадани достон ҳиссагузор гардидааст.

Дар “Тафсири Сурободӣ” номи ровиён дар муқаддима зикр мегардад, вале Шохфури Исфаройинӣ ин усулро истифода накардааст ва достонро бо зикри исми ровиён дар матни тафсираш ҷой медиҳад. Ровиёни асосии ҷузъҳо ва қисматҳои асосии достони Исои Масеҳ дар тафсири мавриди назари мо инҳоянд: Ибни Аббос, Абулқосим Ҳабиб, Алӣ ибн Абитолиб, Ваҳб бин Мунаббах, Калбӣ, Суддӣ, Ато, Мусъаб, Заҳҳок, Шайбонӣ, Абдуллоҳ ибни Муборак, Муқотил, Қитода, Рабиъ, Шаъбӣ, Мучоҳид, Абдуллоҳ ибни Умар, Аммор ибни Ёсир, Исҳоқ ибни Абдуллоҳ, Иқрима. Инчунин ин муфассир ривоётро аз муфассирону таърихшигориён низ бо ибороти: “ва муфассирон гуфтаанд”, “аҳли таворих гуфтаанд”, “ва гуфтаанд” ва монанди инҳоро истифода карда, қавлҳоро нақл намудааст. Аз ҳар қадами ин афрод ривоёт дар бораи ин ё он ҷузъи қисса нақл мегардад, ки дар назари хонанда ба ин васила чанд варианти достон пайдо мешавад. Дар ин тарзи тафсири достон хонанда дарк менамояд, ки кадом аз ин маҳсули исроилиёт аст ва кадоме ба матни қуръонӣ наздиктар аст.

Дар “Тарҷумаи “Тафсири Табарӣ” ҳар як достон унвони худро дорад. Аммо дар “Тоҷу-т-тарочим” унвонгузорӣ на ҳама вақт риоя гардидааст ва дар се ҷилде, ки мунташир шудааст, дар мавриди достони Исои Масеҳ ягон унвон дида намешавад. Қисас баъзан бо мисоли “Тафсири Сурободӣ” бо ибораҳои “андар хабар омадааст, ки”, “қисса он аст, ки” ва монанди инҳо оғоз мегарданд. Асосан зикри номи ровиёи достон вазифаи унвони он қиссаро ба ҷо меоварад. Чунончи зикр шудааст: “Ибни Аббос гӯяд...”, “Калбӣ гӯяд ва Муқотил ва Қитода ва Рабиъ ва Шаъбӣ гуфтанд...” ва монанди инҳо.

Дар “Тафсири Сурободӣ” зимни нақли достони Исои Масеҳ як, ду ё се ривоёт оварда шудааст, аммо Шохфури Исфаройинӣ дар тафсири ҳеш ривоётро хеле фаровон истифода кардааст. Масалан, ҳангоми тафсири ояти 49-уми сураи Оли Имрон чунин нигоштааст: “Ва расуле кунем ба ҷумлаи Банӣ Исроил, он гаҳ чун вайро бифристанд, гуфт эшонро: Ман овардам ба шумо нишоне аз Худои таоло. Гуфтанд: Он чист? Гуфт: Ман сурат кунам шуморо аз гил ҳамчун сурати мурғ. Пас андар дамам андар вай, то бибошад мурғе ба машийяти Худои таоло ва бибарам нобинои модарзод ва дуруст кунам абрасро ва зинда кунам мурдагонро ба машийяти Худои таоло ва хабар диҳам шуморо ба он чи хӯрда бошед ва он чи бозниҳода бошед андар хонаҳои шумо, худ андар он чи гуфтам нишоне аст шуморо, агар шумо ҳастед боваркунандагон” (5, 1, с.359). Шохфури Исфаройинӣ зимни тафсири ин оят сифати

чахор мӯъчизае, ки Исо (а) номбар намудааст, шарҳ додааст ва ҳамзамон мутобик ба ҳар як аз он мӯъчиза акволу ҳикоёти хурдиро нақл намудааст: “**Аввал сифати тайр ва-Ллоҳу аълам. Муфасссирон гуфтанд:** он ки вай сурат кард ҳаффош буд ва аз баҳри он (он) ро махсус карда буд, вайро чизҳоест андар хилқат, ки дигар мурғонро нест. Чун дандон ва пистон ва валодат ва ҳайз афтодан. Пас чун вай комилтар буд андар хилқат онро аз ҷумлаи мурғон қасд кард, то балеғтар бошад андар маънии мӯъчиза. **Ваҳб ибни Мунаббаҳ гӯяд,** ки ҳаме паридӣ ҷунонки мардумон ба вай нигаристандӣ, чун аз ҷашм ғоиб шудӣ, бияфтидӣ мурда, то тамйиз афтидӣ миёни он ҷинси мурда ки вай сурат ба сурат ҳаме кардӣ. Ва миёни он кас ки Худои таоло вайро ба ибтидо биефаридӣ. **Ва дуввум сифати аброи акма ва абрас.** Ва бидон, ки ин навъро аз ҷумлаи бемориҳои махсус кард аз баҳри он ки ин ду иллат табибонро очиз гардонидаст, ҳаргиз ҳеҷ табиб онро дору натавонист кард. Ва ғолиб бар аҳли замонаи Исо (а)- тиб буд аз баҳри он Худойи – азза ва ҷалла - мӯъчизаи вай аз ҷинси он кард, то ба ҳақиқат бидонад, ки он аз назди Худой аст ва бандагон ба ҳилат бад-он нарасанд.

Ваҳб ибни Мунаббаҳ гӯяд, ки рӯз будӣ, ки панҷоҳ ҳазор бемори гуногун гирди ӯ омада буданд, он ки дасташ ба вай расидӣ, даст бар вай бимолидӣ, пок шудӣ аз иллат ба фармони Худои таоло. Ва илоҷ ба дуо кардӣ башорат, на ба анвои доруҳо. **Севум сифати эҳи мавтӣ** ва аз ҷумлаи он ки муфасссирон ва асҳоби таворих бад-он гирд омаданд, ки вай эҳё кард аз мурдагон, яке Озар буд. Ва қиссаи вай ҷунин буд, ки вай дӯсти Исо будӣ. Пас чун нолон шуд хоҳари вай, ки кас фиристед, ки Исо (а)ро бигӯ, бародари ту бимурд ва миёни эшон серӯза роҳ буд, Исо бархост бо асҳоби хеш қасди он ҷо карданд, чун он ҷо расид, вайро мурда дид ва серӯз буд, ки вай мурда буд хоҳарашро гуфт: моро бар сари гӯри вай бар. (Агар миёни эшон 3-рӯза роҳ буд ва нафаре барои хабардор кардани Исо (а) се рӯза роҳро тай намуд ва боз се рӯзи дигар гузашт то Исо (а) ба он ҷо ҳозир шуд, пас аз байн шаш рӯз мегузарад, вале Мунаббаҳ мегӯяд, ки се рӯз буд, ки вай мурда буд. - У.А) Пас вай бархост ва эшонро бар он ҷо бурд. Исо (а) дуо кард ва гуфт: “Эй бор Худои ҳафт осмон ва ҳафт замин! Ту маро фиристодӣ бар Бани Исроил, то ман эшонро бихонам ба дини ту ва хабар диҳам эшонро, ки ман мурдагонро зинда кунам ба фармони ту, зинда гардон, ё Раб Озарро!” Чун вай бипардохт аз ин, Озар бархост ва ҷарбаш аз вай ҳамечакид қатра- қатра, аз гӯр берун омад ва муддати дароз зиндагониш буд, то ӯро фарзанд омад. Ва дигар Ибналаҷуз буд, ки ҷанозаи вай ҳаме буданд, ӯро бар ҷаноза ниҳода буданд мурда. Пас (а) Исо (а) бигзашт ва дуо ҳаме кард, вай бознишаст бар ҷаноза бар гардани мардумон, пас ҷома андар пӯшид ва фуруд омад ва ҷаноза бар гардан ниҳод ва бо наздики аҳли хеш шуд. Пас аз он муддати дароз бимонд ва вайро фарзанд омад. Дигар Сом ибни Нӯх буд, ки Исо (а) дуо кард ва Худойро – азза ва ҷалла – бихонд ба номи бузургтарини вай, аз гӯр берун омад ва нима аз сари вай сапед шуда буд, гуфт: “Қиёмат бархост?” Исо (а) гуфто: “На, валекин ман туро номи бузургтарин Худои таолоро бихондам”. Ва Сом ибни Нӯхро понсад сол зиндагонӣ буд ва ҳанӯз пир нашуда буд ва андар он вақт ҳеҷ кас пир нашудӣ ва агарчи умраш дароз будӣ, пас чун вайро гуфт: “Ин пирии ту аз чист?” Гуфт: “Аз ҳавли қиёмат, ки пиндоштам, ки қиёмат омад”. Исо (а) вайро гуфт: “Боз бимири?” Гуфто: “Ба шарти он ки дуо кунӣ, то Худои азза ва ҷалла маро аз ранҷи сакароти мавт нигоҳ дорад”. Пас вай дуо кард, то Худой азза ва ҷалла вайро бе ранҷ бимиронид.

Ва Калбӣ гӯяд, ки он ки вай ёд кардӣ андар холи эҳёи мавтӣ, он будӣ, ки гуфтӣ: Ё хайю ва ё кайюм. **Ва чаҳорум сифат хабар додан аз он чи хурда будандӣ ва боз ниҳода будандӣ андар хонаҳо.** **Калбӣ чунин гӯяд**, ки чун Исо (а) аброи акма ва абрас ва эҳёи мавтӣ ҳаме кардӣ, гуфтанд вайро ин чодуӣ аст, валекин, агар хохӣ, ки ба ту имон орем, моро бигӯӣ, то чи хӯрдаем ва чи бозниҳодаем. Пас вай эшонро хабар ҳамедодӣ ҳар якеро ба он чи бомдод хӯрда будӣ ва ба он чи шабонгоҳ хостӣ хӯрдан. **Суддӣ гӯяд**, ки андар он вақт, ки Исо (а) андар китоб буд бо кӯдакон эшонро хабар додӣ он чи падарошон ҳамекардандӣ андар хонаҳо, бигуфтӣ ҳар якеро. Гуфтӣ бирав ба хона шав, ки мардумони ту чунин ва чунин ҳамехӯранд ва туро чунине боз ниҳодаанд. Кӯдак ба хона шудӣ ва ҳамегиристӣ, то он чиз фаро вай медодандӣ. Пас вайро гуфтанд туро ки хабар дод? Гуфтӣ: Исо. Эшон кӯдаконро аз вай манъ кардандӣ ва гуфтандӣ бозӣ макунед бо ин чоду. Ва кӯдакон андар як хона чамъ карданд, Исо биёмад ба талаби эшон, падарони эшон гуфтанд вайро: инчо наанд кӯдакон. Гуфто: пас ошон, ки андар ин хонаанд, кианд? Гуфтанд: ханозир (хук – У.А). Гуфто: бибошед чунон. Дари хона бигшоданд, бингаристанд ҳама хук гашта буданд. Пас он хабар машхур шуд андар миёни Банӣ Исроил, қасди куштани вай карданд, модари вай битарсид ва вайро бар ҳараке нишонид ва баргурехт ва аз сӯи Миср шуд. Чунон ки ёд кунем аз қиссаи вай иншоа азда ва ҷалла” (5, 1, с.359-362).

Чунон ки мебинем Шохфури Исфаройинӣ зимни тафсири як оят якчанд қавлҳоро ривоятро нақл намудааст, ки ин барои равшану ҷаззоб баромадани достони Исои Масеҳ ҳиссагузор гардидааст. Ва инчунин барои шарҳи оят мӯъҷизотро ба чаҳор сифат тақсим намуда, ҳар кадоми онро бо овардани ақволи мухталиф нақл намудааст, ки ин усул дар тафосири дигар ба назар намерасад.

Яке аз қиссаҳои ҷолибу марғуби Исо ибни Марям ин қиссаи нузули моидаи осмонӣ мебошад, ки аз ояти 112 то 117 – уми сураи Моида бо ҷаззобият нақл гардидааст. Муфасссир зимни тафсири ин оят якчанд қавлҳоро овардааст. Аввал дар хусуси он азобе, ки Худованд ба кофирон ваъда карда буд, ривоятро аз Абдуллоҳ ибни Умар нақл менамояд: “Сахттарин ҳалқ ба азоб рӯзи қиёмат мунофиқон бошад ва он касе ки куфр овард аз асҳоби моида ва оли Фиръавн” (5, 2, с.627). Сониян дар бораи фуру наомадан ва ё омадани он моида қавли дигарро бозгӯ менамояд. Дар “Тарҷумаи “Тафсири Табарӣ” ва “Тафсири Сурободӣ” дар хусуси фуру наомадани моидаи осмонӣ ишорае нашудааст, аммо Шохфури Исфаройинӣ чунин овардааст, ки “Ва бидон ки гурӯҳе аз муфасссирон гуфтаанд, ки моида фуру наёмад, балки он гурӯҳ чун шартӣ он бишниданд, ки гуфт: ҳар ки бад-он кофир шавад ман ўро азоб кунам азобе азим, истиғфор хостанд ва гуфтанд: моро моида ҳаме набояд, пас фуру наёмад (5, 2, с.628).

Чунон ки зикраш рафт дар ин тафсир ду қаринаи дoston нақл мегардад, ки яке ба ҳадиси Паёмбари ислом (с) оғоз меёбад.

Ва Аммор ибни Ёсир аз Паёмбари ислом (с) ривоят кардааст: фуру омад моида ва бар вай нон буд ва гӯшт ва эшон аз Исо таоме хоста буданд, ки бинарасид. Пас эшонро гуфтанд: ин ба наздики шумо муқим аст, то он гоҳ ки шумо хиёнат кунед ва ё чизе аз он хон пинҳон кунед, агар чунон кунед шуморо азоб кунанд. Пас як рӯз бар наёмад, ки эшон хиёнат карданд, моида бо осмон шуд (5, 2, с. 624).

Ҳамин тарз боз чанд қавли дигар дар бораи он моида нақл шудааст: Ва Исҳоқ бин Абдуллоҳ гӯяд, ки бархе аз эшон гуфтанд, ки буд ки ҳаргиз ин моида фуру наёяд

ва аз он чо чизе бидузед, пас аз он бардоштанд ва ба осмон бурданд ва эшонро масх бикарданд.

Ва Ибн Аббос гӯяд, ки Исо (а) Банӣ Исроилро гуфт: рӯза доред сӣ рӯз, он гох бихоҳед аз Худои таоло он чи хоҳед, то шуморо бидихад. Он сӣ рӯз рӯза бидоштанд, чун бипардохтанд аз рӯза гуфтанд: Ё Исо агар мо касеро коре ҳаме кардем чун аз кор бипардохтими моро таом додӣ. Пас рӯза бидоштем ва гуруснагӣ кашидем, бихон Худойро, то фуру фиристад бар мо хоне аз осмон. Фариштагон ҳаме омаданд, ки Исо (а) дуо кард, хоне ҳаме оварданд бар он чо ҳафт гирда ва ҳафт моҳӣ ва онро андар пеши эшон ниҳоданд аввал ва охири эшон аз он бихӯрданд.

Ва андар хабар омадааст, ки эшон панҷ ҳазор ва чизе буданд. Пас чун бо ноҳиятҳои хеш шуданд аз он хабар доданд ва гурӯҳоне ки онро надида буданд эшон бихандиданд ва гуфтанд: Исо шуморо ҷодуӣ кардааст ва гурӯҳе аз эшон қабул накарданд ва бо кофир шуданд, Худои азза ва ҷалла эшонро масх кард капӣ ва ҳук, се рӯз бимонданд ва он ғаҳ ҳалок шуданд.

Дар мавриди қиссаи “Нузули моидаи осмонӣ” ақоиди мухталиф зиёданд, қаринаҳои мухталиф пешорӯи хонанда қарор мегирад ба ҳар ҳол мӯхтаво ва мазмун мумтоз баён гардидааст. Дар “Тафсири Сурободӣ” ин қисса муфассал нақл мегардад, аммо Шохфури Исфаройинӣ онро мухтасар нақл намудааст. Чи тавре ки ҳуди муфассир зикр менамояд: “Ва муфассиронро андар сифати моида ҳилофи бисёр аст ва андар аҳволи он суҳан бисёр аст ва он чи мухтасартар ва пайдотар ёд кардем, то бидонӣ ба тавфики Худои азза ва ҷалла” (5, 2, с.629).

Муфассири тафсири зикргардида, барои ба мардум бозгӯ намудани ақволи саҳобагон хизмати азим кардааст. Шохфури Исфаройинӣ сараввал, он қавлҳоро ба забони форсӣ-тоҷикӣ манзури хонандагон намудааст, ки он барои тартиб додани дostonҳои паёмбарон ҳамчун марчаъ истифода шудааст. Сониян, як қатор аҳодиси Паёмбари ислом Муҳаммад (с), ки марбут ба қисаси анбиё ҳастанд, зимни тафсири оёт тарҷума гардидаанд.

Ҳар тафсир дар баробари асари динӣ будан, ҳамзамон як асари бадеӣ низ маҳсуб мешавад. Зеро дар онҳо ҳам ба масоили забоншиносӣ ва ҳам ба масоили адабӣ таваҷҷӯҳ зоҳир мегардад. Таъсири маводи тафосир дар қаламрави адабиёти форсӣ-тоҷикӣ хеле намоён ва барҷаста ба назар мерасад. Аз ҷумла тафсирҳо барои густариш додани қиссаи Исои Масеҳ дар адабиёти форсу тоҷик мавқеи муайян дорад. Дар ашъори шуаро мисолҳои мутааддидеро овардан мумкин аст, ки дар онҳо ба дostonи Исо ибни Марям талмех баста шуда ва ё ишорате ба ин дoston шудааст.

Аз зумраи он осоре, ки зикри Исои Масеҳро хеле зиёд ҷой додааст, “Маснавиӣ маънавӣ”-и Ҷалолиддини Румӣ мебошад. Дар асари мазкур суҳанвари мумтоз роҷеъ ба Исову Марям муфассал суҳан ронда, бисёр лаҳзаҳои анъанавии ба ҳаёти ин ду шахс марбутро ба сабку салиқаи ҳоси хеш шарҳу эзоҳ додааст. Ҳалли мавзӯ дар доираи мазомини динию ирфонӣ анҷом пазируфтааст, ки сабаби ин ҳамоно мутолиаи тафсирҳо мебошад. Дар боби ҳомила шудани Марям ва чигунагии дамида шудани бод ба Марям якҷанд ривоятҳо дар тафосир омадааст, ки онро шайх Румӣ ба тариқи назм баён карда санъати ташбеҳро ба кор бурдааст ва тарси Марямро ба монанди моҳии дар заминбуда нишон додааст:

*Чунки Марям музтариб шуд як замон,
Ҳамчунон ки бар замин он моҳиён,*

*Бонг бар вай зад намудори, карам.
Ки амини ҳазратам, аз ман марам,
Аз сарафрозони иззат сар макаи,
Аз чунин хушмахрамон худ дармакаи. (10, ҷ.3, 3769-3771)*

Суҳан кардани Исо (а) дар ғахвора ин аломати нубуввати ӯ буд, ки инро низ шоирон ба назм даровардаанд. Нутқи ӯ таълими Ҳақ аст ва атои мутлақ дар ин маврид Мавлоно Румӣ ба тафсир баён кардааст:

*Он ки бетаълим буд нотиқ, Худост,
Ки сифоти ӯ зи иллатҳо ҷудост.
Ё чу Одам карда талқинаш Худо,
Беҳичоби модару доя- визо.
Бо Масеҳе, ки ба таълими вадуд,
Дар валодат нотиқ омад дар вучуд.
Аз барои дафъи тӯҳмат дар валод,
Ки назодаст аз зинову аз фасод. (10, ҷ.4, 3042-3045)*

Акма ва абрасро шифо бахшидан, мурдaro зинда кардан аз мӯъҷизоти ҳазрати Масеҳ маҳсуб мешаванд. Шохфури Исфаройинӣ дар мавриди зинда кардани мурдагон қиссаи се нафарро овардааст: яке Озар дигаре Ибналачуза ва севум Сом ибни Нӯҳ мебошад, ки Шайх Румӣ дар боби зинда кардани Озар чунин мегӯяд:

*Ин ки ту кардӣ, дусад модар накард,
Исӣ аз афсун-и бо Озар накард.
Аз ту ҷонам аз аҷал нақ ҷон бибурд,
Озар ар шуд зинда, он дам боз мурд. (10, ҷ.5, 276-277)*

Дар мавриди зинда кардани Сом ибни Нӯҳ Шохфури Исфаройинӣ мегӯяд, ки “Исо (а) дуо кард Худоро азда ва ҷалла бо номи бузургтарини вай...” (ин қисса дар боло ба пуррагӣ зикр шудааст) шояд ҳамин лаҳзаи достон ба Мавлоно Румӣ илҳом бахшида, ки мегӯяд:

*Хонд Исо номи Ҳақ бар устухон,
Аз барои илтимоси он ҷавон. (10, ҷ.2, 460)*

Мӯъҷизаи дигар ин нузули моидаи осмонӣ мебошад, ки онро низ Шайх Румӣ ба назм дароварда чунин мегӯяд:

*Боз, Исо чун шафоат кард, Ҳақ,
Хон фиристоду ғанимат бар табақ,
Моида аз осмон шуд оида,
Чун ки гуфт унзил алайно моида,
Боз ғустохон адаб бигзоштанд.
Чун ғадоеън заллаҳо бардоштанд,
Кард Исо лоба эшонро, ки ин
Доим асту кам нагардад аз замин.
Бадғумонӣ кардану ғирсоварӣ,
Куфр бошад назди хони меҳтарӣ.
З-он ғадорӯёни нодида зи оз,
Он дари раҳмат бар эшон шуд фароз,
Нону хон аз осмон шуд мунқатеъ,
Баъд аз он з-он хон нашуд қас мунтафеъ. (10, ҷ.1, 83-87)*

Дар Маснавӣ Исо тамсили руҳ омадааст ва ҳар тамсили ҷисм аст.

*Тарки Исо кард харпарвардае,
Лочарам чун хар буруни пардае.
Толеъи Исист илму маърифат,
Толеъи хар нест, эй ту харсифат.
Нолаи хар бишинавӣ раҳм оядат,
Пас надонӣ, хар харӣ фармоядат.
Раҳм бар Исо куну бар хар макун,
Табъро бар ақли худ сарвар макун.
Табъро ҳил то бигиряд зор-зор,
Ту аз ӯ бистону воми чон гузор.
Солҳо харбанда будӣ, бас бувад,
З-он ки харбанда зи хар вопас бувад. (10, ҷ.2, 1854-1859)*

Дар осори шоири машҳури форсу тоҷик Хоқони Шарвонӣ низ ба истилоҳоти Исаӣ ишороти зиёде дида мешавад, ки ӯ аз паёмбарони дигар дида симои Исо ва модараш Марямро дар ашъораш хеле фаровон истифода кардааст.

Дарахти хушкшудаи хурмо ба фармони Парвардигор барои Марям тару тоза мешавад ва бор меоварад. Ба ҳамин ҷиҳат тасвирҳои Хоқонӣ низ ҷон мегирад ва пурсамар мешавад.

*Ман нахламу ту Марям, ман Озарам ту Исо,
Нахл аз ту гаит тозаву чон аз ту ёфт Озар. (1, с.227)*

Хоқонӣ дар ашъораш аз ҳама бештар ба мӯъҷизаи дами шифодиханда ва нафаси руҳбахши ҳазрати Масеҳ ишора дорад ва онро бо тасвирҳои тамсилӣ ба кор бурдааст:

*Озари сонӣ манам ёфта аз вай ҳаёт,
Исии дилҳо вай аст, дода танамро шифо. (1, с.241)*

Салиб, чалипо ва удуссалибро Хоқони Шарвонӣ дар ашъораш ба зулф мушаббаҳ кардааст, чунончи:

*Меҳроби қайсар куйи ту, иди Масеҳо рӯйи ту,
Удуссалиби муйи ту, оби чалипо рехта. (1, с.251)*

Яке аз андӯхбортарин даврони зиндагонӣ барои Марям ин давраи бордории ўст, ки онро Хоқонӣ чунин тасвир менамояд:

*Хотирам Марямест ҳомилаи бикр,
Ки дамиш аз сафо фиристодӣ.
Маряме к-аш ҳазору як дард аст,
Сад ҳазораи даво фиристодӣ. (1, с.236)*

Хоқонӣ дар ашъораш аз ҳама бештар ба мӯъҷизаи дами шифодиханда ва нафаси руҳбахши ҳазрати Масеҳ ишора дорад ва онро бо тасвирҳои тамсилӣ ба кор бурдааст:

*На назми ман ба байти кас музаввар,
На иқди ман ба дурри кас музайян.
На пеши ман давовин асту ашъор,
На Исоро ақоқир асту ҳовун. (1, с.241)*

Ё ин ки чунин мегӯяд:

*Озари сонӣ манам ёфта аз вай ҳаёт,
Исии дилҳо вай аст дода танамро шифо. (1, с.241)*

Шарвонӣ дар мавриди нутқи Исо чунин ишорае дорад:

Чӣ буд он нутқи Исо гоҳи зодан,

Чӣ буд он савми Марям вақти асго. (1, с.252)

Ё ин ки:

Зулфаи чалипо ҳам шуда в-аз лаб Масеҳодам шуда,

Зулфу лабаи бо ҳам шуда, зулмоту ҳайвон дидаам. (1, с. 251)

Ҳамин тавр, дар мавриди достони Исои Масеҳ дар эҷодиёти шуаро абёти мутааддидеро дидан мумкин аст, ки албатта сабаби он ҳамоно мутолиаи қиссаҳои куръонӣ, тафсирҳо, ривоятҳо ва ахбори исломӣ марбут ба Исо ибни Марям аст. Дар гузашта шуаро аз илми тафсир ва маонии Қуръон маълумоти мукамал доштанд, зеро дар осори онҳо ба қиссаи Исо (а) ишороти фаровон ҷой дорад. Қиссаҳои куръонӣ, аз ҷумла қиссаи Исо ибни Марям манбаи илҳоми шоирону нависандагони классикии форсу тоҷик қарор гирифта, дар мавриди зарурӣ қорбурд шудаанд. Умуман, Достони Исои Масеҳ дар “Тоҷу-т-тарочим” хеле ҷаззоб ва бо сабку услуби ҳосаи тафсирнигорӣ навишта шудааст. Маводи тафосир барои ташаккул додани достони Исои Масеҳ ва симои қаҳрамонони достони ӯ дар адабиёти хаттӣ нақши босазоро доранд. Обишхурии шуаро ва адибони форсигӯ дар шинохти қисас ва қорбурди суҷаҳои мухталифи он ҳамоно тафсирҳо мебошанд.

Пайнавишт:

1. Ардалон Ҳавон Алӣ. Таҷалли шоиронаи асотир ва ривоеҳои таърихӣ ва мазҳабӣ дар ашъори Ҳоқонӣ.- Машиҳад, 1381.- 351 с.
2. Баҳие аз тафсири куҳан ба порсӣ. Тасҳеҳи Муртазо Оятуллозодаи Шерозӣ. - Техрон, Интишороти Қибла, 1997. -344 с.
3. Гулишани адаб х 1-2 (Тартибдиҳандагон Камол Айнӣ, Баҳром Сирус, Аълоҳон Афсаҳзод, Ҳобул Падалишоев)- Душанбе: Ирфон, 1975. - 432 с.
4. Ғаффорова У. Қиссаҳои “Қуръон” дар “Тарҷумаи “Тафсири Табарӣ”. – Ҳуҷанд: Ношир, 2004. - 400 с.
5. Шоҳфур, Исфаройин. Тоҷу-т-тарочим фӣ тафсири-л-Қуръон ли аоҷим. Тасҳеҳи Моил Ҳиравӣ ва Алӣ Акбари Илоҳии Хуросонӣ. -Техрон: 1375.
6. Раҳимов И. Достони Мӯсо (а) дар тафсирҳои асрҳои X-XII. Рисолаи номзадӣ. - Ҳуҷанд, 2012. -166 с.
7. Ориёнӣ, Қамар. Чеҳраи Масеҳ дар адабиёти форсӣ. - Техрон: Муин, 1969, 349 саҳ.
8. Шамисо, Сирус. Фарҳанги талмеҳот (Ишороти асотирӣ, достонӣ, таърихӣ, мазҳабӣ дар адабиёти форсӣ). - Техрон: Митро, 1386. -732 с.
9. Румӣ, Ҷалолуддини. Маснавӣ. – Техрон: Пихман, 1373, ҷ. 1-2. - 557 с.
10. Ҷалолуддин Муҳаммади Балхӣ-Румӣ. Маснави Маънавӣ. Бар асоси матни Р.Николсон ва муқобала бо нусхаҳои дигар. Баҳриддин Ализода, Алӣ. Муҳаммадии Хуросонӣ. – Техрон: Нашири замон, 2001. -732с.

Reference Literature:

1. Ardalon Javon Ali. Brightness of Poetical Myth and Historical-Fruthful Tales in Khoqoni`s Poetry. – Mashhad, 1381hijra. – 351 pp.
2. A Section of Ancient Interpretation in Persian. Revised by Murtazo Oyatullozoda Sherozi. - Tehran: Kabila publishing-house, 1997. – 344 pp.
3. Gulshani Adab. – V.V. 1 – 12. Compilers: Kamol Ayni, Bahrom Sirus, A`lokhon Afsahzod, Jobul Padalishoyev. - Dushanbe: Cognition, 1975. – 432 pp.

-
4. Gafforova Umeda. *«Koran» Fairy-Tale in the Translation of Tafsiri Tabari*. - Khujand: Noshir (Publisher), 2004. – 400 pp.
 5. Isfaroyini Shokhfur. *Toju-t-Tarajim fi tafsiri-l- Koran li aojim*. Revised by Moil Hiravi and Ali Akbari Ilohii Khurosoni. – Tehran, 1375 pp.
 6. Rahimov Islom. *The Novel of Muso(a) in the Interpretations Referring to the Periods of the X-th – the XII-th Centuries*. Candidate dissertation in philology. – Khujand, 2012. – 166 pp.
 7. Kamar Oriyoni. *Maseh`s Image in Persian Literature*. - Tehran: Muin, 1969. – 349 pp.
 8. Shamiso Sirus. *Talmehot Dictionary. Mythical, Legendary, Historical, Fruthful Points in Persian Literature*. - Tehran: Mitro, 1386hijra. – 732 pp.
 9. Jaloluddini Rumi. *Masnavi*. - Tehran: Pijman, 1373hijra. – V.1. – 557 pp.
 10. Jaloluddin Muhammadi Balkhi-Rumi. *Masnavii Ma`navi (The Poem about the Concealed Sense)*. Based upon the text of R. Nicolson and comparison with other copies by Bahriddin Alizoda Ali, Muhammadi Khurosoni. - Tehran: Modern publication, 2001. – 732 pp.